

TƏDQIQAT MÖVZUSUYLA

*bağlı tez-tez verilən
suallar*

1

TƏDQIQATA İLK HARADAN BAŞLAMALIYAM?

Tədqiqata başlayarkən ən vacib addım maraq göstərdiyiniz istiqaməti və araşdırmaq istədiyiniz problemi müəyyənləşdirməkdir. İlk mərhələdə mövzunu tam və mükəmməl formada müəyyənləşdirməkdən daha çox hansı istiqamətdə araşdırma aparmaq istədiyinizi anlamaq daha önəmlidir.

2

TƏDQIQAT MÖVZUSU NECƏ FORMALAŞDIRILIR?

- Nəzəriyyə və təcrübələrdən yola çıxaraq
- İlk ədəbiyyat araşdırması apararaq
- Elmi rəhbər və sahə üzrə mütəxəssislərlə müzakirələr apararaq
- Tədqiqatçı tədqiqat sahəsi ilə bağlı zəif və güclü tərəflərini müəyyənləşdirərək
- Tədqiqatçının şəxsi maraqları və təcrübələri, gələcək karyera planı nəzərə alınaraq

3

MÖVZU SEÇİMİ ZAMANI ƏN ÇOX EDİLƏN SƏHVLƏR NƏLƏRDİR?

- Mövzunun çox geniş və qeyri-müəyyən olması
- Tədqiqat sualının düzgün qoyulmaması
- Kifayət qədər ədəbiyyatın araşdırılmaması
- Tədqiqatçının şəxsi maraq və motivasiyasının nəzərə alınmaması

- *Resursların düzgün qiymətləndirilməməsi (vaxt, maddi və s.)*
- *Tədqiqat boşluğunun (research gap) nəzərə alınmaması*
- *Tədqiqatçının tədqiqat bacarıqlarının nəzərə alınmaması*

4

TƏDQIQAT MÖVZUSU MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLƏRKƏN NƏLƏRƏ DİQQƏT EDİLMƏLİDİR?

- *Mövzu tədqiqatçının maraq dairəsinə uyğun olmalıdır.*
- *Mövzu çox geniş və ya çox dar olmamalıdır.*
- *Mövzunun elmi və praktik əhəmiyyəti olmalıdır.*
- *Mövzu aktual olmalıdır.*
- *Research gap müəyyənləşdirilməlidir.*
- *Tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkün olmalıdır.*
- *Seçilən mövzu uyğun metodla araşdırıla bilən olmalıdır.*
- *Mövzunun araşdırıla bilməsi üçün yetərli resurslar (vaxt, maddi, texniki və s.) olmalıdır.*
- *Mövzu ilə bağlı məlumatlar (data) əlçatan olmalıdır.*
- *Tədqiqatçı zəruri bilik və bacarıqlara sahib olmalıdır.*

5

TƏDQIQAT MÖVZUSU ÇOX ÜMUMİDİRSƏ, NƏ ETMƏLİYƏM?

Tədqiqat mövzusunun konkretləşdirilməsi üçün aşağıdakı addımların izlənilməsi tövsiyə olunur:

- *Tədqiqat aparılacaq sahə (ümumi təhsil, ali təhsil və s.) müəyyənləşdirilməlidir.*
- *Tədqiqat obyektinin coğrafi çərçivəsi dəqiqləşdirilməlidir (məsələn, ölkə, region, rayon və ya konkret müəssisə).*
- *Tədqiqatın zaman çərçivəsi müəyyən edilməlidir (məsələn, 1991–2019, 2020–2025 və s.).*
- *Hədəf kütlə (population) müəyyən edilməlidir (məsələn, ali təhsil müəssisələrində çalışan akademik heyət, tələbələr və s.).*

6

ƏDƏBİYYATDA ÇOX İŞLƏNMİŞ MÖVZUNU TƏDQIQAT MÖVZUSU KİMİ SEÇMƏK OLARMI?

Bəli, ədəbiyyatda çox işlənmiş mövzunu tədqiqat mövzusu kimi seçmək olar, amma bu halda əsas şərt mövzuya yeni yanaşma və ya fərqli perspektiv gətirməkdir. Elmi tədqiqatda tamamilə “yeni mövzu” tapmaq həmişə mümkün olmur; daha vacib olan isə həmin mövzu ilə bağlı elmə hansı yeniliyin gətirildiyidir.

7

MÖVZUNUN AKTUAL OLUB-OLMADIĞINI NECƏ MÜƏYYƏNLƏŞDİRMƏK OLAR?

Mövzunun aktual olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün aşağıdakı addımların izlənilməsi tövsiyə olunur:

- Müvafiq sahə ilə bağlı yenilikləri, trendləri təqib etmək
- Müvafiq sahə ilə bağlı son elmi nəşrləri araşdırmaq
- Mövzunun müasir problemlərlə əlaqəsini qiymətləndirmək
- Yeni texnologiya və dəyişiklikləri nəzərə almaq
- Praktik ehtiyacı qiymətləndirmək
- Mövzunun yerli kontekstdə (ölkə və ya təhsil sistemi səviyyəsində) yenilik dərəcəsini nəzərə almaq
- Məqalələrin “discussion” və “future research” bölmələrini təhlil etmək
- Cari dönmənin statistikaları və hesabatları ilə tanış olmaq

8

TƏDQIQAT BOŞLUĞU (RESEARCH GAP) NƏDİR?

Mövcud elmi ədəbiyyatda müəyyən bir problem, fenomen və ya dəyişənlər ilə bağlı elmi tapıntıların olmaması və ya natamam, az sayda olması nəticəsində yaranan nəzəri, empirik və ya metodoloji boşluqdur. Bu boşluq yeni tədqiqatların aparılmasını zəruri edən əsas elmi əsaslandırma hesab olunur.

9

TƏDQIQAT MÖVZUSUNU SEÇƏRKƏN SÜNİ İNTELLEKTDƏN İSTİFADƏ ETMƏK OLARMİ?

Bəli, süni intellektdən istifadə etmək olar. Lakin süni intellektdən köməkçi alət kimi tənqidi yanaşma ilə istifadə olunmalıdır. Süni intellekt süni ideya yaratmaq, mövzunu daraltmaq və tədqiqat sualları formalaşdırmaqda faydalıdır, amma təqdim etdiyi təkliflər mütləq akademik mənbələrlə yoxlanmalı, son qərar tədqiqatçının məqsəd və resurslarına əsaslanmalı və istifadə zamanı etik qaydalara əməl olunmalıdır. Qısaca, süni intellekt prosesi sürətləndirir və istiqamət verir, lakin əsas məsuliyyət tədqiqatçının üzərində olur.

10

MÖVZU SEÇİMİ ZAMANI SÜNİ İNTELLEKTDƏN İSTİFADƏ EDƏRKƏN ƏN ÇOX EDİLƏN SƏHVLƏR NƏLƏRDİR?

- Süni intellektin təqdim etdiyi nəticələri kor-korana qəbul etmək
- Süni intellektin təqdim etdiyi təklifləri akademik mənbələrlə yoxlamamaq
- Çox ümumi və qeyri-dəqiq sorğular vermək
- Süni intellekti əsas qərarverici kimi qəbul etmək
- Akademik etika qaydalarını nəzərə almamaq
- Mövzunun real icra imkanlarını nəzərə almamaq

11

LOKAL PROBLEMLƏRİ QLOBAL TƏDQIQAT MÖVZUSUNA NECƏ ÇEVİRMƏK OLAR?

Lokal problemi qlobal tədqiqat mövzusunə çevirmək üçün problemi mövcud nəzəri çərçivələrlə əsaslandırmaq, müqayisəli yanaşma tətbiq etmək, tədqiqat nəticəsində əldə edilən nəticələri yalnız lokal deyil, beynəlxalq tədqiqat nəticələri ilə müqayisəli şəkildə təqdim etmək lazımdır.

12

TƏDQIQATIN ADI (BAŞLIQ) MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLƏRKƏN NƏLƏRƏ DIQQƏT EDİLMƏLİDİR?

Başlıq tədqiqatın məzmununu qısa, aydın, konkret və akademik üsluba uyğun şəkildə ifadə etməlidir. Başlıq tədqiqatın əsas dəyişənlərini, hədəf qrupunu və kontekstini əks etdirməklə yanaşı, seçilmiş metodoloji yanaşmaya və tədqiqat sualına uyğun qurulmalıdır.

13

TƏDQIQAT MÖVZUSUNA UYGUN AÇAR SÖZLƏR NECƏ MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLİR?

Açar sözlər tədqiqat mövzusunun əsas anlayışlara bölünərək, hər anlayış üçün eynimənalı və alternativ terminləri müəyyənləşdirərək, mövzuya uyğun məqalələrin "keywords" bölməsində tez-tez istifadə olunan ifadələrlə tanış olaraq müəyyənləşdirilə bilər. Seçilmiş açar sözləri Google Scholar və s. kimi verilənlər bazalarında sınaqdan keçirmək tövsiyə olunur.

14

AÇAR SÖZLƏRİN SAYI NEÇƏ OLMALIDIR?

Tədqiqatlarda adətən 3–7 açar söz istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilir. Açar sözlər tədqiqatın əsas anlayışlarını dəqiq əks etdirməli, həm tədqiqatın məzmununu ehtiva etməli, həm də elmi bazalarda axtarışı optimallaşdırmalıdır.

15

İLKİN MƏLUMAT (PRIMARY DATA) VƏ İKİNCİ DƏRƏCƏLİ MƏLUMAT (SECONDARY DATA) NƏDİR? TƏDQIQAT MÖVZUSU SEÇƏRKƏN İLKİN MƏLUMAT VƏ İKİNCİ DƏRƏCƏLİ MƏLUMAT İMKANLARINI NƏZƏRƏ ALMAQ NİYƏ VACİBDİR?

İlkin məlumat tədqiqatçı tərəfindən birbaşa və ilk dəfə toplanan məlumatlardır. Bu məlumatlar konkret tədqiqat məqsədi üçün əldə edilir. İkinci dərəcəli məlumat əvvəlcədən başqa tədqiqatçılar, qurumlar və ya təşkilatlar tərəfindən toplanmış və yayımlanmış məlumatlardır (məsələn, TIMSS datasetləri). Tədqiqat mövzusu seçərkən ilkin məlumat və ikinci dərəcəli məlumat əlçatanlığının nəzərə alınması tədqiqatın həyata keçirilə bilməsi, elmi keyfiyyəti və nəticələrin etibarlılığı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Mövzu nə qədər maraqlı olsa da, əgər həmin mövzu üzrə məlumat toplamaq mümkün deyilsə və ya mövcud məlumatlar kifayət etmərsə, tədqiqatın aparılması mümkün olmaya bilər.

16

TƏDQIQAT İŞİ ÜÇÜN ETİBARLI MƏNBƏLƏRİ NECƏ TAPMAQ OLAR?

16.1.Elmi bazalardan istifadə edin.

Scopus, Web of Science, ERIC, PubMed kimi akademik elmmetrik bazalar etibarlı mənbələr üçün əsas axtarış platformalarıdır. Bu platformalarda indekslənmiş məqalələr daha yüksək elmi keyfiyyətə malik olur.

16.2.Peer-reviewed (rəyli) nəşrlərə üstünlük verin.

Yalnız ekspertlər tərəfindən yoxlanılmış (peer-reviewed) məqalələri seçmək daha etibarlıdır, çünki bu məqalələr elmi filtdən keçir.

16.3.Rəsmi təşkilat və institut mənbələrinə baxın.

OECD, UNESCO, World Bank və s. kimi beynəlxalq təşkilatların hesabatları və məlumatları yüksək etibarlılığa malikdir.

16.4.Müəllif və jurnalın nüfuzunu yoxlayın.

Müəllifin akademik fəaliyyəti və jurnalın impakt faktoru və ya indekslənməsi nəzərə alınmalıdır.

16.5.İstinad sayı və akademik təsiri nəzərə alın.

Çox istinad edilən (highly cited) məqalələr adətən daha təsirli və etibarlı sayılır.

16.6.Şübhəli mənbələrdən istifadə etməyin.

Bloqlar, qeyri-rəsmi saytlar, vikipediya və yoxlanılmamış internet resursları elmi tədqiqat üçün əsas mənbə kimi istifadə edilməməlidir.

TƏDQIQAT MÖVZUSU İLƏ BAĞLI YOXLAMA SİYAHISI(CHECKLIST)

Tədqiqat mövzusunun seçimi bu siyahı vasitəsilə yoxlanıla bilər.

Mövzu ilə bağlı kifayət qədər ilkin ədəbiyyat araşdırması edilmişdir.

Tədqiqat boşluğu müəyyənləşdirilmişdir.

Mövzunun aktuallığı əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın məqsədi aydın şəkildə müəyyən edilmişdir.

Tədqiqat sualı/sualları formalaşdırılmışdır.

Mövzu araşdırıla biləndir.

Mövzunun tədqiqi üçün uyğun metodologiya müəyyənləşdirilmişdir.

Mövzunun tədqiqi üçün mövcud resurslar (vaxt, maddi və s.) ətraflı və düzgün qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatçı müvafiq mövzu üçün lazımi bilik və bacarıqlara sahibdir.

Mövzunun başlığı aydın və konkretdir, seçilmiş metodoloji yanaşma və tədqiqat sualına uyğundur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Altunışık, R., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde arařtırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.

Booth, W. C., Colomb, G. G., & Williams, J. M. (2016). *The craft of research* (4th ed.). University of Chicago Press.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE Publications.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). Sage Publications.

European Commission. (2023). *Ethics guidelines for trustworthy AI*. European Union.

Hart, C. (1998). *Doing a literature review: Releasing the research imagination*. SAGE Publications.

UNESCO. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO.